

INHOUDSOPGAVE

VAN HANDHAVING VAN DE OPENBARE ORDE NAAR HET GENEGOTIEERD POLITIONEEL BEHEER VAN DE PUBLIEKE RUIMTE	1
1. PROBLEEMSTELLING	1
2. ALGEMENE AANDACHTSPUNTEN	1
2.1. Evoluerende concepten	1
2.2. Politioneel beheer van de gebeurtenis	2
3. DOOR HET VAST COMITÉ P OPGEVOLGDE GEBEURTENISSEN	2
3.1. Optreden van leden van de Dienst Enquêtes als waarnemer	2
3.2. Beleur	2
3.2.1. Werkmethode	2
3.2.2. Algemene vaststellingen	2
3.2.3. Enkele bijzondere vaststellingen met betrekking tot moeilijkheden of problemen die zich zouden kunnen voordoen	6
3.2.4. Conclusies	13
3.3. Ordediensten beheerd door de politie Antwerpen	13
3.3.1. Handhaving van de openbare orde – Diverse betogingen georganiseerd door de AEL	14
3.3.2. Problematiek van het De Coninckplein	16

VAN HANDHAVING VAN DE OPENBARE ORDE NAAR HET GENEGOTIEERD POLITIONEEL BEHEER VAN DE PUBLIEKE RUIMTE¹

1. PROBLEEMSTELLING

Het Vast Comité van Toezicht op de politiediensten heeft ook afgelopen werkjaar bijzondere aandacht besteed aan de wijze waarop de politiediensten omgingen met manifestaties in het kader van sociale conflicten of in het kader van de vrijheid van meningsuiting. Deze aandacht heeft zich vertaald in het horen van een aantal sleutelpersonen, het kennis nemen van de huidige concepten die aan de basis van het beheer van deze gebeurtenissen liggen, de analyse van een aantal concrete dossiers en het aanwezig zijn als observator bij een aantal van die gebeurtenissen. Wat dit laatste aspect betreft, ging het onder meer over het optreden naar aanleiding van Beleur en Daneur alsook naar aanleiding van een aantal ordediensten in Antwerpen.

Deze bijzondere aandacht wordt noodzakelijk geacht omdat bij dergelijke gebeurtenissen en het politieoptreden dat er rond georganiseerd wordt, alle aspecten van de opdrachten van het Vast Comité P aan bod komen: de wijze waarop de politie omgaat met de fundamentele rechten en vrijheden van de mens en de (gecoördineerde) werking van de politie zelf, die voor een belangrijk deel gestoeld is op de kennis en kunde maar ook op de ingesteldheid van de individuele politieambtenaar.

Besluiten dat een 'ordedienst' al dan niet goed werd georganiseerd is evenwel geen gemakkelijke opgave. De verleiding is immers groot om een ordedienst zonder incidenten als "goed" te beschouwen en deze waarbij de politiediensten dienden over te gaan tot bijvoorbeeld een teruggrijping, de inzet van bijzondere middelen, het verrichten van aanhoudingen – waarbij deze tussenkomsten vaak onevenredig uitvergroot worden in de media – als "minder goed" of "slecht" te kwalificeren. Zo eenvoudig en eenduidig is het natuurlijk niet.

Teneinde deze complexiteit te illustreren, volgt hierna een beperkte opsomming van een aantal aandachtspunten die aan de orde kunnen zijn. Vervolgens wordt een synthese gegeven van de vaststellingen gedaan naar aanleiding van Beleur en de ordediensten te Antwerpen, voorafgegaan door enkele bedenkingen omtrent de rol van de Dienst Enquêtes als observator.

2. ALGEMENE AANDACHTSPUNTEN

2.1. EVOLUERENDE CONCEPTEN

Zowel uit contacten met sleutelpersonen als uit de vaststellingen op het terrein blijkt dat meer en meer getracht wordt de gemeenschapsgerichte politiezorg ook te vertalen in operaties inzake handhaving van de openbare orde en dat, ook in de vorming, uitgegaan wordt van de opvatting dat conflicten en de publieke meningsuiting daaromtrent een normale component zijn van het gewone leven in een democratische rechtstaat.

Het begrip 'handhaving en herstel van de openbare orde' is dan ook geëvolueerd naar het begrip 'genegotieerd politioneel beheer van de publieke ruimte', een concept ontwikkeld bij de federale politie (en voorheen bij de rijkswacht) die trouwens ook initiatieven heeft genomen om dit totaalconcept, waarvan de handhaving van de openbare orde slechts een onderdeel is, enerzijds in de basisopleiding op te nemen en anderzijds te voorzien in een opleiding *ad hoc* voor pelotonscommandanten.

Het is tegen deze algemene achtergrond dat vragen rijzen (waarop het antwoord kan verschillen naargelang de gebeurtenis en zelfs tijdens de gebeurtenis) omtrent de volgende aspecten: al dan niet verbieden van de betoging, zichtbare versus discrete opstelling; kledij waarin opgetreden wordt, keuze van de reisweg, toegelaten graad van ongemak voor het normale leven, optreden tegen groepen die deelnemen aan de betoging maar daarin, ook voor

de organisatoren, een storend element zijn, de contacten met de organisatoren, de tolerantiegrenzen, enz.

2.2. POLITIONEEL BEHEER VAN DE GEBEURTENIS

In dit kader kunnen volgende vaststellingen gedaan worden: (1) gelet op de politiehervorming is er meer dan voorheen behoefte aan een afstemming van technieken en procédés en van de aanpak in het algemeen van de gebeurtenissen. In dit kader moet vastgesteld worden dat door de federale politie belangrijke (vormings)initiatieven zijn genomen, zowel op niveau van de “pelotonscommandant” als op dat van de “commandant” van de ordedienst; (2) minder voor de hand liggend – maar ook hierin is er een gunstige evolutie – is de debriefing. De briefing heeft niet altijd plaats en als hij plaatsvindt is hij doorgaans beperkt tot een intra-politie debriefing en niet noodzakelijk noch *a priori* met alle betrokken partijen (autoriteiten van bestuurlijke politie, inrichters, pers, enz.); (3) wat de inzet van politiepersoneel zelf betreft, stelt zich de problematiek van de aanwending van de Algemene Reserve en van de gehypothekeerde capaciteit, alsmede deze van de statutaire bepalingen die niet altijd te verzoenen zijn met de noden die zich specifiek stellen in het kader van de diensturenregeling. Op deze punten komen wij elders terug.

3. DOOR HET VAST COMITÉ P OPGEVOLGDE GEBEURTENISSEN

3.1. OPTREDEN VAN LEDEN VAN DE DIENST ENQUÊTES ALS WAARNEMER

Niettegenstaande aan de hand van de gestelde orders en de logboeken, het verloop van een ordedienst relatief goed kan gereconstrueerd worden en aldus een marginale controle mogelijk is, is het niet zo eenvoudig om het optreden van de individuele politieambtenaar en de uitvoering van actiemodi te evalueren. Beide evaluaties zijn evenwel nodig, zeker wanneer er klachten zijn omtrent dit individueel optreden. Teneinde hierop een – weze het beperkt – zicht te hebben, treden sinds het opvolgen van Eurotop, maar vooral Beleur leden van de Dienst Enquêtes P op als waarnemer tijdens ordediensten. Vaststelling hierbij is dat deze manier een aantal praktische problemen oplevert en niet altijd even goed begrepen wordt door de betrokken politieambtenaren en overheden en mogelijk soms misverstaan kan worden door de manifestanten zelf.

Naar de toekomst zal moeten getracht worden een manier van werken te vinden die toelaat een evenwicht te vinden tussen de noden en behoeften van alle betrokken partijen.

3.2. BELEUR

3.2.1. Werkmethode

De aanwezigheid van leden van de Dienst Enquêtes P werd vooraf aangekondigd aan de autoriteiten van bestuurlijke politie en de commandant van de ordedienst. Er werd deelgenomen aan voorbereidende vergaderingen en briefings en aan het verloop van de operaties zelf middels waarnemingen op het terrein en op de commandopost.

3.2.2. Algemene vaststellingen

3.2.2.1. Algemeen

Hierna volgens slechts een aantal algemene vaststellingen die toepassing vinden op meerdere Beleurvergaderingen en wordt voorbijgegaan aan plaatselijke specificiteiten, waarbij het trouwens niet altijd duidelijk is of een voor verbetering vatbare toestand te wijten is aan de leiding dan wel aan een individuele politieambtenaar. De betrokken verantwoordelijken, overheden of politiehiërarchie werden trouwens van de punctuele vaststellingen in kennis gesteld, zodat er voor de toekomst rekening mee kan gehouden worden.

3.2.2.2. Concept van de ordedienst

Bij alle bezochte diensten was het duidelijk dat de ordediensten in het kader van het Europees voorzitterschap een *'hospitality'*-uitgangspunt hadden, waarbij het recht op vrij manifesteren centraal staat en de ordemachten buiten het gezichtsveld worden gehouden. Het is duidelijk dat, opdat dit concept ook op het terrein succes zou hebben, de leden van de ordediensten ook van die boodschap moeten doordrongen zijn. Vandaar het grote belang om deze boodschap mee te geven, liefst al in het geschreven order en deze zeker te herhalen tijdens de briefings aan de uitvoerders zelf of middels bijkomende aandachtsvestigingen².

Te Brugge, Leuven, Gent en Luik hebben onze commissarissen-auditeurs kunnen vaststellen dat deze aanpak niet alleen in het order vermeld werd, maar ook uitdrukkelijk werd meegedeeld tijdens de briefings door de Gold en Silver Commander. Wat Brussel betreft, hebben zij bij gebrek aan nakoming van bepaalde afspraken niet kunnen deelnemen aan de briefing van de Gold Commander. Wel hebben ze deelgenomen aan de briefing van Silver 3 (operationeel commando) en Silver 2 (inlichtingencommando). Bij de briefing van Silver 3 werd een inleidend woord gedaan door de Gold Commander en door de bestuurlijke directeur-coördinator (DirCo). Het was een gelegenheid om aan de (tientallen) aanwezige escadrons- en peletonscommandanten de "geest" van de ordedienst duidelijk te maken, zodat deze zou kunnen overgedragen worden aan de manschappen.

Te Brugge, Gent, Luik en Brussel heeft het Vast Comité van Toezicht op de politiediensten kunnen vaststellen dat het aanvankelijk "onzichtbaar aanwezig" zijn zeer goed werd opgevolgd. Te Leuven had dit, zeker in vergelijking met Brugge, heel wat beter gekund. Het inschakelen van bijvoorbeeld fietspatrouilles (Gent en Brugge) geeft een zeer ontspannen indruk en straalt rust uit. Ook de vastgestelde contacten tussen betogers en ordediensten te Brugge, Gent, Luik en Leuven waren kalm, waarbij niet ingegaan werd op provocaties van sommige betogers.

Naar de politiemensen zelf toe werden met name te Brussel folders en affiches *ad hoc* verspreid teneinde de 'onthaalfilosofie', nieuw voor velen, verder te doen doordringen.

3.2.2.3. Bevelvoering

De principes inzake aanduiding van de commandant van de ordedienst werden verduidelijkt in het rondschriven van de minister van Binnenlandse Zaken van 28 juni 2001³. Er wordt in deze tekst vooreerst aan herinnerd dat *"sinds de inwerkingtreding van de wet van 7 december 1998 (...) is het principe van een centrale commando-eenheid in de wet op het politieambt opgenomen"*. Hierin wordt een onderscheid gemaakt tussen *"opdrachten waarvan de uitvoering beperkt is tot het grondgebied van één politiezone of gemeente"* en *"opdrachten waarvan de uitvoering zich uitstrekt over het grondgebied van meer dan een politiezone of gemeente"*. In het eerste geval⁴ gold dat de coördinatie en operationele leiding toevertrouwd werd aan de korpschef van de lokale (of gemeentelijke) politie, maar dat deze mocht vragen dat de coördinatie en operationele leiding werd overgenomen door de DirCo. In het tweede geval berust de coördinatie en operationele leiding bij de DirCo, tenzij de burgemeesters deze toevertrouwen aan de lokale chef. Wanneer er in beide gevallen geen akkoord zou zijn, dient de zaak aan de minister van Binnenlandse Zaken te worden voorgelegd.

Deze principes werden in de praktijk als volgt toegepast: (1) Brugge: korpschef lokale politie; (2) Leuven: DirCo; (3) Gent: korpschef lokale politie; (4) Luik: DirCo; (5) Brussel: korpschef lokale politie⁵.

De praktische toepassing van deze principes heeft dus in de praktijk tot zeer verschillende oplossingen geleid, niettegenstaande de situatie in bijna alle gevallen identiek was. Die keuze was zeker operationeel te verantwoorden in Brugge, Gent, Leuven, Luik en Brussel op 21 september 2001. Uiteraard was de DirCo ook bij de laatste ordedienst te Brussel (Laken) opgenomen in het dispositief. In de nota van 19 september 2001⁶ omschrijft men de opdracht van de DirCo⁷ als volgt: *"(...) le Dirco de Bruxelles se conformera aux règles d'attribution des responsabilités en matière de police administrative. Il n'est absolument pas dérogé en l'espèce aux attributions du bourgmestre qui est responsable en matière de police"*

*administrative sur le territoire de sa commune et qui exercera par conséquent l'autorité fonctionnelle sur le dirco. Celui-ci se conformera donc aux instructions que le bourgmestre lui donnera en matière de sécurité et de tranquillité publiques sur la voie publique. Par ailleurs, l'événement présentant manifestement un intérêt supra local, il se conformera également aux instructions du Ministre de l'Intérieur concernant la sécurité des personnalités ou des institutions internationales et le fonctionnement de ces dernières. Pendant l'exécution du service d'ordre, le dirco entretiendra des contacts permanents avec les bourgmestres concernés et, par le canal du directeur général de police administrative, avec le Ministre de l'Intérieur*⁸. Op papier klinkt dat allemaal goed en wel, maar in de praktijk kan dit ook problemen opleveren in geval van incidenten waarbij dringendheid primeert. Die problemen heeft het Vast Comité van Toezicht op de politiediensten trouwens kunnen vaststellen bij de Top van Laken waarbij sommige burgemeesters, die blijkbaar alleen de ordedienst volgden wanneer er beweging was op hun grondgebied, meenden eigen bevelen te moeten geven: hoe kunnen die bevelen operationeel goed zijn als men de voorgaanden van de betoging niet kent, als men niet weet wat er al gebeurd is en wat er nog staat te gebeuren, enz.? Een ordedienst waarbij begin- en eindpunt in verschillende zones liggen, waarbij randactiviteiten zich in verschillende (aaneengrenzende) gemeenten afspelen en waarbij het zeker niet de betogers zijn die weten wanneer ze een gemeentegrens overschrijden, toevertrouwen aan één korpschef voor wat een deel van het traject betreft en dan afwachten wat er op andere grondgebieden zal gebeuren, kan niet anders dan problemen opleveren, die men niet oplost door enkele liaisonelementen van die zones in het dispositief op te nemen. Hier kunnen coördinatie en samenwerkingsakkoorden tot een aanvaardbare oplossing leiden. Men zou zich echter zo snel mogelijk grondig over deze kwestie moeten buigen.

De problematiek van de bevelvoering heeft zich ook in alle scherpste getoond in Verviers waar, naar aanleiding van de ECOFIN te Luik, 's avonds een diner gepland was en er dus een dispositief diende te worden voorzien. De korpschef van de lokale politie vroeg de DirCo om de ordedienst op zich te nemen, daarin gesteund door de burgemeester. Deze laatste gaf echter ook richtlijnen mee wat het dispositief betreft, met name *“confier la responsabilité du maintien de l'ordre à l'occasion de cette manifestation sur la base d'un dispositif léger n'impliquant pas, à ce stade, l'établissement d'un large périmètre de sécurité”*⁹. Rond dit dispositief is er heel wat te doen geweest, tot en met de inschakeling van de procureur des Konings teneinde op te treden als “mediateur”. In de uiteindelijke beslissing verbiedt de burgemeester, op aanraden van “zijn” korpschefs, de DirCo barrages of Spaanse ruiters op te stellen of nog traangas te gebruiken. Is dat wel een gezonde situatie? Kunnen op die manier werkelijk de huidige en toekomstige problemen worden vermeden?

Wat de “technische” aspecten van de bevelvoering betreft, met name de commandoposten dient vastgesteld dat die te Brugge “doenbaar” waren; in Gent werd een specifieke commandopost ingericht om het gebeuren in goede banen te leiden, met de daarbij horende ongemakken (o.a. plaatsgebrek, verluchting, enz.). Te Leuven werd gebruik gemaakt van de installaties van de brandweer; te Brussel werd specifiek voor de gebeurtenis een commandopost ingericht¹⁰, terwijl het Silver 2-commando, in de Leuvenseweg, zich in bijna onmogelijke werkomstandigheden bevond.

Bottom line hiervan is dat een “echte commandopost” voor dergelijke operaties neerkomt op zich behelpen, middelen in plaats stellen, vervolgens weer afbreken enz. Zeker voor Brussel zou een permanente en degelijk ingerichte commandopost geen overbodige luxe zijn.

3.2.2.4. Geschreven orders

1) Inleiding

In openbare orde is het zo dat het geschreven order de basis is voor de ganse bevelvoering. Dit belet niet dat daar tijdens de operaties kan van afgeweken worden, maar het heeft het voordeel dat én het concept én de praktische uitvoering zoals men ze verhoopt op papier staan. Het is dan ook dit order dat door de onderliggende kaders gebruikt wordt om op hun beurt hun (soms ook schriftelijke maar doorgaans mondelinge) briefing te geven. Een order heeft ook het voordeel dat al wat daarin vastgelegd is, niet meer het voorwerp moet uitmaken

van vragen tijdens de ordedienst zelf (voor zover er natuurlijk geen onverwachte zaken gebeuren).

In dat verband is het opmerkelijk dat tussen de verschillende orders toch wel belangrijke verschillen bestaan qua inhoud, wat doorgaans betekent dat hetgeen niet werd neergeschreven ook niet werd meegedeeld (tenzij tijdens de mondelinge briefing een aanvulling zou gegeven zijn). In dergelijke omstandigheden is het evenwel van belang om omtrent de inhoud een duidelijke consensus te hebben, al is het maar om problemen achteraf te vermijden. Deze lacune kan worden verholpen met behulp van een aantal opleidingen.

2) Enkele specifieke punten met betrekking tot de orde

a) Aanwezigheid van het Vast Comité P

Bij elk contact werd door het Hoofd van de Dienst Enquêtes gezegd dat het wenselijk was aan de mensen op het terrein mee te delen dat leden van de Dienst Enquêtes tijdens de manifestaties aanwezig zouden zijn. Te Brugge, Gent en Leuven werd dit in het order neergeschreven (en ook tijdens de mondelinge briefing herhaald); dit was niet het geval in Luik (ook niet meegedeeld op briefing door Gold) of te Brussel (niet meegedeeld tijdens briefing Silver 3, wel bij Silver 2). De tussenkomst van de leden van de Dienst Enquêtes op het terrein heeft op enkele plaatsen blijkbaar voor spanning gezorgd. Zo is er het verslag van het informatiecentrum waarin onze aanwezigheid als provocerend¹¹ werd beschouwd. Wij komen hier later op terug. Ook te Brussel werden een aantal leden van de Dienst Enquêtes door bepaalde aanwezige politiechefs nogal "kort"¹² aangesproken in termen van "dat we geen vragen te stellen hadden", "dat we in de weg liepen", "dat we zouden administratief aangehouden worden", "dat men orders gekregen had geen leden van het Comité P door te laten ten gevolge van een 'incident'". Mogelijks is het nog steeds het bovenstaande informatieverslag waaraan gerefereerd werd. Hieraan dient niet te zwaar getild te worden, zeker omdat andere leden van de Dienst Enquêtes te Brussel geen dergelijke ervaringen hadden en wel "goed" werden te woord gestaan door de politiemensen. Voor de toekomst moet het Vast Comité P zeker aan een concept werken van observator op een manier dat én aan zijn behoeften voldaan wordt én aan deze van de politie op het terrein. Het is daarenboven even duidelijk dat niet iedereen beseft dat deze aanwezigheid eigenlijk meer in het "voordeel" van de politiemans werkt dan in het "nadeel", zoals onlangs nog is gebleken.

b) Politieverordeningen

Soms werden politieverordeningen uitgevaardigd voor stationeringverboden maar ook specifiek naar manifestanten toe (verbod zich te maskeren of voorwerpen bij te hebben die dit kunnen toelaten, verbod op wapendracht (cf. art. 135 Sw), dragen van beschermende kledij, enz.). Waar dit niet gedaan werd, rijst toch de vraag hoe kan opgetreden worden of op welke basis mensen die zich naar de betoging begeven en "verdacht" lijken, kunnen worden gefouilleerd.

c) Gebruik van bijzondere middelen

Sommige orders vermelden uitdrukkelijk dat bijzondere middelen slechts mogen ingezet worden op bevel van de commandant van de ordedienst. Te Leuven werd vastgesteld dat een hondengeleider met hond de stoet volgde op de reisweg. Dit stond niet vermeld in het order, was helemaal niet nodig en bovendien diende te worden vastgesteld dat de hond daarvoor zeker niet geschikt was.

d) Dragen van pistool

In sommige orders werd uitdrukkelijk voorzien dat het pistool onder de vest diende gedragen te worden. Het Vast Comité P heeft te Leuven kunnen vaststellen dat dit bericht hetzij niet gekend was, hetzij wel gekend was maar niet toegepast werd door de mensen op het terrein.

e) Houding van het personeel

Niettegenstaande algemeen gesproken de personeelsleden getuigden van veel geduld en trachtten de 'hospitality'-geest ook door hun attitude te tonen, zijn er nog altijd personeelsleden die handhaving van de openbare orde associëren met een noodzakelijke macho-attitude, wat provocerend kan overkomen.

3.2.2.5. Gerechtelijke dienst arrondissement (GDA)

Te Brugge, Luik, Brussel en Gent werd een duidelijke inspanning geleverd door de GDA, niet alleen qua informatiegaring maar ook qua afhandeling van het gerechtelijk werk. In Leuven was daaromtrent niets vooraf voorzien.

3.2.2.6. Operaties

Vooral wanneer het aantal manifestanten duidelijk overschat werd, is het bijzonder storend bij het vertrekpunt een zichtbare en onmiddellijk nabije politiemacht te hebben opgesteld. Mogelijke conclusie hierbij is dat eenmaal iets gepland is, er te weinig wordt ingespeeld op de realiteit van het moment en dat de chef op het terrein onvoldoende initiatief neemt.

De leden van de Dienst Enquêtes hadden een vrij goed zicht op de terugdrijving aan de *Thurn & Taxis* op 14 december 2001, waarbij tevens aanhoudingen werden verricht. Niettegenstaande de ordediensten (meer bepaald de politie van Brussel) bekogeld werden met alles en nog wat, was dit volgens de aanwezige leden van de Dienst Enquêtes een perfect optreden, waarbij niet werd ingegaan op de provocaties, de lijning werd behouden en ook de aanhoudingen "volgens het boekje" gebeurden.

3.2.2.7. Aangehouden personen

Een aantal commandanten van de ordedienst blijven zich de vraag stellen of het al dan niet toegelaten is administratief aangehouden personen te fotograferen en de orders zijn terzake niet duidelijk. Het kan toch niet zijn dat vandaag de dag omtrent dit aspect nog twijfels bestaan? Er zouden op zijn minst duidelijke richtlijnen moeten komen.

Zoals gezegd, werden overal een of meer bezoeken gebracht aan het Verzamelcentrum aangehouden personen (VzCAP). Te Brussel werd het Vast Comité P door de DirCo uitgenodigd om voorafgaand aan de ordedienst het VzCAP te gaan bezoeken (wat gedaan werd door het Hoofd van de Dienst Enquêtes). Het volgende werd vastgesteld: (1) op 13 december 2001: goede kennis van de procedures door het bevraagde (basis)personeel, maaltijden voorzien ter plaatse, goede (menselijke) opvang en bewaking door studenten opleidingsschool; (2) daartegenover stond dat de lokalen (niettegenstaande elektrische blazers) onverwarmd waren, wat gelet op de buitentemperaturen het centrum bijzonder koud maakte. Deze kwestie wordt hierna op meer specifieke wijze behandeld.

3.2.3. Enkele bijzondere vaststellingen met betrekking tot moeilijkheden of problemen die zich zouden kunnen voordoen

3.2.3.1. Inlichten van het publiek

Op alle plaatsen werd heel wat gedaan om het publiek voor te lichten: folders *ad hoc*, website, verkeersinformatie in reële tijd. Voor hetgeen wij er van gezien hebben, heeft dit blijkbaar goed gewerkt, althans in de meerderheid van de gevallen. In sommige steden heeft het Vast Comité P kunnen vaststellen dat er toch nog bewoners waren die blijkbaar niet wisten wat er aan de hand was, maar dit lijken toch uitzonderingen te zijn.

Het Vast Comité P heeft er trouwens al op gewezen dat de inzameling, de exploitatie en de verspreiding van adequate informatie en inlichtingen van zeer groot belang zijn voor de handhaving en het herstel van de openbare orde door de politiediensten.

In het kader van zijn observaties heeft het Vast Comité P eens te meer een aantal gebreken kunnen vaststellen en zelfs een zeker gebrek aan professionalisme in hoofde van sommigen, wanneer de informatie te gelegener tijd werd overgemaakt. Deze kwestie werd ook aangehaald tijdens verschillende hearings georganiseerd door het Vast Comité P, zowel in het

kader van de opvolging van de problematiek van ordehandhaving in het algemeen als in het kader van de politiehervorming.

3.2.3.2. Aanwezigheid van de leden van de Dienst Enquêtes P

In zijn activiteitenverslag 2001 stelde het Vast Comité P: *“Hoewel deze aanwezigheid op het terrein – die, in een streven naar duidelijkheid en transparantie, steeds ter kennis werd gebracht van de overheden en de politiehiërarchie die instonden voor de ordehandhaving – algemeen gesproken goed werd ontvangen, gebiedt het belang van sommige incidenten ons evenwel te onderstrepen dat de aanwezigheid van de enquêteurs door sommige politieambtenaren als negatief werd ervaren. Deze laatsten voelden zich ongetwijfeld gekwetst of aangevallen door elke vorm van toezicht en verloren misschien uit het oog dat deze aanwezigheid ook vanuit een positieve en constructieve invalshoek moest worden bekeken in de uitoefening van hun delicate taken of als hulpmiddel moest worden beschouwd indien politieambtenaren ten onrechte worden beschuldigd zoals nog vaak gebeurt. Soms werd een gebrek aan medewerking vastgesteld, alsook een ongehoord taalgebruik in hoofde van sommige politieambtenaren en een verrassend document – dat verscheidene grove fouten en onjuistheden bevatte –, dat uiteraard alleen maar aan de scherpzinnigheid van de hoogste autoriteiten van de federale politie kan zijn ontsnapt – en stelde dat “[...] sommige leden van de Enquêtedienst de houding van activist aannemen de indruk kan wekken dat de contestatiebeweging geïnfiltrerd wordt door politieagenten, al dan niet in de hoedanigheid van ‘agent provocateur’”. Al deze elementen hebben het Vast Comité P geenszins aan het twijfelen gebracht, het bleef vastberaden om op de ingeslagen weg voort te gaan. Dit punt werd op zeer constructieve wijze besproken met de hoogste autoriteiten van de federale politie en werd ook ter kennis gebracht van de minister van Binnenlandse Zaken. Er kan worden betreurd dat deze informatie die op zeer grote schaal wel werd verspreid, door niemand werd nagetrokken en dat noch intern noch extern kritiek werd geuit over de oorsprong of de relevantie ervan. Het document waarop deze informatie was gebaseerd, kon evenmin worden voorgelegd. Men kan enkel hopen dat dergelijke kritiek, onvermijdelijk voor elk inlichtingenwerk die naam waardig, werd geuit naar aanleiding van andere informatie en inlichtingen (?) verspreid in het kader van de Europese top, dat de oorsprong en de waarde ervan werden gecontroleerd op basis van een andere dan een zo goed als benaderende of nog in ontwikkeling zijnde methodologie en reglementering. Zeer recent nog, kon worden vastgesteld dat de informatie die door de federale politie werd verspreid, voor meer dan 90 % afkomstig was van open bronnen die maar zeer weinig politionele inlichtingen bevatten”.*

Deze passage had trouwens zeer terecht maar vooral zeer beslist de belangstelling van twee leden van de Begeleidingscommissie gewekt die hierover interessante vragen stelden. De beschreven situatie was vooreerst een mooi voorbeeld van een zeker gebrek aan professionalisme in de “informatiecyclus” en in de “inlichtingen” inzake openbare ordehandhaving. Over deze kwestie werd bovendien van gedachten gewisseld met de betrokken directeur-generaal en met de commissaris-generaal. Wat hierbij vooral opviel, is dat de dienst die aan de basis ligt van de “internationale” verspreiding van deze informatie zich nooit, niet bij die gelegenheid noch bij andere, ongerust heeft gemaakt over de zeer herkenbare aanwezigheid van politieambtenaren van andere delen van het land of van andere landen, leden van de Antiterroristische gemengde groep (AGG), leden van de Belgische of buitenlandse veiligheids- of inlichtingendiensten, militairen, (...), leden van “stressteams”, observatoren (sociologen) (...) belast met een evaluatie- of studieopdracht, enz. Men kon zich bijgevolg, ook rekening houdend met een aantal andere vaststellingen, zeer terecht de vraag stellen of in dit geval de eeuwenoude afkeer van sommigen voor de vertegenwoordigers van een extern toezichtsorgaan niet opnieuw de kop opstak.

Tijdens de laatste ordediensten die door het Vast Comité P werden gevolgd, was de situatie duidelijker en dienen in dit verband geen incidenten, moeilijkheden, bijzondere of noemenswaardige problemen te worden opgemerkt. Hoewel wij geenszins een polemiek willen veroorzaken, zijn wij het toch aan onszelf verplicht om op te merken dat er naar aanleiding van Daneur één observator meer aanwezig was, met name de algemene inspectie van de federale

politie en van de lokale politie, meer bepaald op de commandopost van de ordedienst. Dit roept ongetwijfeld een aantal terechte vragen op.

3.2.3.3. Legal teams

Door de deelname van de leden van de Dienst Enquêtes aan de verschillende ordediensten heeft het Vast Comité P gemeend een evolutie te kunnen vaststellen in het optreden van de legal teams. Daar waar de legal teams zich volgens ons bij de eerste betoging “passief” hielden (folders uitdelen, gewoon meestappen), hebben de leden van de Dienst Enquêtes te Brussel opgemerkt dat ze “toevalligerwijze” steeds daar waren waar er incidenten waren, maar dan in de zin dat ze blijkbaar vooraf wisten waar die incidenten zouden plaatsvinden. Daarenboven blijkt dat ze, zeker in Brussel, er niet enkel waren om mensen die eventueel problemen zouden hebben gehad met de politie bij te staan, maar werkelijk ter plaatse wilden zijn om als getuige te kunnen optreden. Hun benaming geeft hen daarbij een soort geloofwaardigheid. De leden van de Dienst Enquêtes konden zien dat ze soms trachtten bemiddelend op te treden. De overheden zouden met dit fenomeen meer rekening moeten houden.

3.2.3.4. Fouilleringen

Voor hun overbrenging en voor hun opsluiting in het Verzamelcentrum voor Aangehouden Personen (VzCAP) worden de mensen gefouilleerd¹³. De voorwerpen worden afgenomen en opgenomen in een inventaris met een aantal ‘voorgedrukte’ mogelijkheden. Voor sommige voorwerpen kan men zich vragen stellen, met name voor het uitdoen van de beha. Tevens blijkt uit de dossiers dat er wel eens discussie is over het al dan niet verdwijnen van voorwerpen (meestal geld, een ring, enz). De politie werkt in principe met voorgedrukte formulieren om een snelle afhandeling mogelijk te maken. Al naargelang van het formulier dat gebruikt wordt, blijven geld of waardepapieren en juwelen in het bezit van de aangehouden persoon. Maar op basis van de beschikbare lijstjes stellen we vast dat ringen, uurwerken, diverse documenten en bankkaarten soms wel moeten worden ontnomen van de van zijn vrijheid beroofde persoon. Wat bedoeld wordt met juwelen is overigens niet duidelijk. In dit opzicht komt het logisch voor dat juwelen worden afgenomen: als men stelt dat een beha kan worden gebruikt om zich te verhangen, dan kan ook een ring of een halsketting een gevaarlijk voorwerp zijn voor zichzelf of voor een derde. Hierbij moet ook worden onderstreept, hoewel dit in het kader van Beleur slechts eenmaal is gebeurd, dat het niet uitzonderlijk is dat voorwerpen die tijdelijk worden ontnomen van een van zijn vrijheid beroofde persoon, verdwijnen. Het Vast Comité P heeft hiernaar een onderzoek ingesteld¹⁴.

Het kan sommigen op het eerste gezicht logisch lijken dat voor zover men een riem en veters afneemt, men ook de beha afneemt. Men kan aanvoelen dat het ‘iets anders’ is, maar het blijft een ‘voorwerp’ dat ontegensprekelijk mogelijkheden biedt. Zeker wanneer meerdere personen in dezelfde cel zitten, kan hij gebruikt worden tegen derden. In zekere zin is dit zo’n geval waarbij men zich vooraf vragen stelt over het nut van de maatregel maar waarbij, in geval van incident, iedereen gaat zeggen dat men toch had moeten weten dat dit een ‘gevaarlijk’ voorwerp was. Er dient evenwel te worden op gewezen dat indien er een verbod zou komen op het inhouden van dit kledingstuk, dit *de facto* betekent dat de bewaker eigenlijk constant moet gaan kijken, wil hij onaangename verrassingen vermijden. Dit ‘constant’ toezicht lijkt ons niet erg realistisch noch aanbevelenswaardig. In dit verband heeft een lid van het Vast Comité P zeer recent nog gesteld: *“Wanneer het gaat om een bestuurlijke aanhouding, wordt de fouillering uitgevoerd overeenkomstig de algemene of bijzondere instructies van een officier van bestuurlijke politie (...) een politionele motivering die verband houdt met de omstandigheden van het concrete geval, meer bepaald de persoonlijkheid of de toestand van de persoon die wordt gefouilleerd (...). De kleren van deze persoon en de voorwerpen die op hem worden aangetroffen, worden, na fouillering, teruggegeven aan de gefouilleerde met uitzondering van voorwerpen die zijn ontsnapping kunnen vergemakkelijken of die een gevaar zouden vormen voor de veiligheid. (...)”* Hij merkte in het kader van zijn

analyse ook op dat: *“Een persoon dwingen om door de knieën te buigen om zijn lichaamsopeningen te onderzoeken, soms van zeer dichtbij, mag a priori niet over één kam worden geschoren met een veiligheidsfouillering, zelfs vóór de opsluiting en moet op zijn minst omzichtig worden uitgevoerd. Wij menen dat er dringend, noodzakelijk voor de juridische veiligheid van iedereen, duidelijkere richtlijnen terzake moeten worden uitgevaardigd”¹⁵.*

De bevoegde overheden zouden terzake duidelijk stelling moeten nemen en alle gevolgen van hun eventuele beslissing moeten dragen. Hetzelfde geldt voor het gebruik van een videobewakingssysteem dat het Vast Comité P ook onderzoekt in een ander kader.

3.2.3.5. Inlichten van de aangehouden personen

Net als bij andere analyses van het Vast Comité P, merken we ook hier op dat verschillende klagers zich erover beklagen dat niemand hen kan meedelen waarom ze worden aangehouden, hoe lang ze aangehouden zullen blijven of nog wat de eventuele gevolgen van hun aanhouding zullen zijn¹⁶.

Uit de meeste antwoorden van de politie kan men afleiden dat men als volgt redeneert: als men deelneemt aan een betoging en men wordt aangehouden, dan is het omdat “men deelgenomen heeft aan een betoging”. Dat is natuurlijk niet echt een aannemelijk antwoord, zeker niet wanneer mensen worden aangehouden die het ‘ongeluk’ hadden gesandwicht te worden tussen twee dispositieven en zich eigenlijk van de plaats van het incident wilden verwijderen. Op de aanhoudingsfiche vindt men dan doorgaans ook enkel “verstoring openbare orde” terug maar die verstoring is natuurlijk zeer relatief en – in de ogen van de klager – meestal onvoldoende voor een aanhouding. De leden van het VzCAP kunnen, in de meeste gevallen, evenmin een concreet antwoord geven. Zij beschikken immers enkel over de aanhoudingsfiche (die wat dat betreft niet uitblinkt in duidelijkheid) en bovendien waren zij er niet bij op het terrein. Zij kunnen (zelfs al zouden ze dat willen) meestal geen concretere reden voor de aanhouding aanhalen dan “openbare orde”. Daarenboven kunnen deze mensen ook niets zeggen over de duur van de aanhouding omdat dit een politieke of ‘tactische’ beslissing is. Het enige wat ze kunnen zeggen, is dat de aanhouding maximum 12 uur kan duren.

We mogen natuurlijk niet zo naïef zijn te denken dat het allemaal mensen zijn die ‘pech’ hebben. Daarenboven is het ook duidelijk dat men op het ogenblik van de aanhouding moeilijk veel informatie kan geven en dat de mensen belast met de bewaking moeilijk meer uitleg kunnen verschaffen.

Toch kan er misschien iets worden gedaan om tegemoet te komen aan de gerechtvaardigde verzuchting tot enige uitleg: (1) in de eerste plaats ervoor zorgen dat alle mensen die belast zijn met de bewaking hetzelfde zeggen; (2) het is ook niet overdreven om te overwegen een foldertje in enkele talen te verspreiden (veel moet daar niet op staan) met de veel voorkomende redenen van bestuurlijke aanhouding en met een korte tekst over de verdere gevolgen. Op die manier weet de aangehouden persoon nog niet precies waarvoor hij is aangehouden, maar is hij toch een beetje beter ingelicht. Wanneer deze folder in enkele talen wordt opgesteld, lost men ook voor een stuk het taalprobleem op. Men moet dan maar een goede fouillering uitvoeren om te vermijden dat er brand wordt gesticht. Of het foldertje kan ter beschikking worden gehouden voor het geval dat iemand vragen heeft. Deze kwestie verdient in elk geval aandacht en een duidelijke stellingname.

3.2.3.6. Nemen van foto’s

Een aantal personen beklagen zich erover dat zij tijdens hun aanhouding gefotografeerd werden en betwisten de wettigheid van een dergelijke praktijk. Tijdens het politieoptreden naar aanleiding van Beleur Brussel werden inderdaad foto’s genomen, hoewel dit niet in het operatieorder stond vermeld. Volgens de verantwoordelijke officier worden deze foto’s enkel gebruikt voor de tijdsduur van de ordedienst en staat het hogere echelon in voor de vernietiging ervan. In het kader van Beleur Gent werden geen foto’s genomen; voor Beleur Brugge was uitdrukkelijk in het order voorzien dat er foto’s dienden genomen te worden.

Los van het wettelijke aspect, is een eerste vaststelling dat het algemeen operatieorder of de operatieorders niets zeggen (met uitzondering van Brugge en Gent) over het al dan niet nemen van foto's. Een eerste eis lijkt toch te zijn dat, wanneer men de moeite doet om in het order bepaalde (detail)aspecten van de aanhouding te beschrijven, men zeker moet vastleggen wat er dient te gebeuren inzake het nemen van foto's en al wat er logisch uit voortvloeit.

Bij de federale politie zegt men dat de foto's van de bestuurlijk aangehouden personen slechts bewaard worden voor de tijd nodig voor de ordedienst maar het is onduidelijk hoe dat alles *in concreto* wordt gerealiseerd (wie vernietigt de foto's?, wordt er een verslag van vernietiging opgesteld?, enz)¹⁷.

Een van de eerste conclusies die hieruit moeten worden getrokken, is dat de minister van Binnenlandse Zaken terzake duidelijke richtlijnen zou moeten uitvaardigen. Het Vast Comité P herinnert er in dit verband trouwens aan dat het onderzoek is gestart naar de volledige problematiek van het maken en gebruiken van foto's, videobeelden, enz. door de politiediensten. In dit verband heeft een van zijn leden onlangs nog gesteld: *"Iedereen heeft recht op de bescherming van zijn privé- en familielevens, behoudens in de bij wet vastgelegde gevallen en omstandigheden (...), sommige personen hebben zich al vragen gesteld over de geldigheid van sommige opnames, vooral opnames voor de identificatiedienst voor "proactieve" doeleinden, zowel in het kader van de gerechtelijke politie als in het kader van de bestuurlijke politie (...) het door de minister van Binnenlandse Zaken verdedigd standpunt biedt een eerste – en onvolledig – antwoord op deze vraag, met name door te bevestigen dat de politiediensten gebeurtenissen en personen mogen fotograferen, soms overeenkomstig de richtlijnen van de overheden van gerechtelijke politie of mits de toestemming van de betrokkenen en dat ze mogen filmen (...). Hoewel het ons verdedigbaar lijkt te stellen dat personen met hun instemming mogen worden gefotografeerd, zijn wij ten slotte ook van mening dat, in de huidige stand van zaken van ons rechtssysteem, het de politiediensten eveneens zou moeten zijn toegestaan om foto's te nemen of opnames te maken in het kader van de bestuurlijke politie, (...). Het spreekt voor zich dat in deze materie veel meer nog dan in andere de politiediensten rekening moeten houden met de wetgeving (...). Wij merken eveneens op dat het nemen van foto's of het maken van opnames, net als elk politievoorrecht, moet gebeuren volgens het principe van noodzaak en evenredigheid en dat men, evenals voor het zoeken naar informatie, niet kan dulden dat er systematisch gebruik wordt gemaakt van audiovisuele technieken".* Hij beëindigde zijn analyse en zijn suggesties met de volgende stelling: *"Het gebruik van foto's en andere opnames, op welke drager dan ook, is een belangrijk element in het werk van politiediensten en -ambtenaren, zowel inzake gerechtelijke politie als inzake bestuurlijke politie (...). In het belang van eenieder, politieambtenaren en burgers, zouden de politieoverheden, in afwachting van een nieuwe aanpassing van de wet, hun keuzes moeten verduidelijken en terzake duidelijke richtlijnen moeten geven aan de politiediensten"*¹⁸.

3.2.3.7. Mogelijkheid om een derde te verwittigen

Personen die bestuurlijk worden aangehouden kunnen iemand op het thuisfront of elders op de hoogte wensen te brengen. De wet van 5 augustus 1992 op het politieambt voorziet dat *"elke persoon die het voorwerp uitmaakt van een bestuurlijke aanhouding mag vragen dat een persoon waarin hij vertrouwen heeft, hiervan verwittigd wordt"* (art. 31, laatste al.). Deze bepaling verplicht de politiediensten er echter niet toe om wie dan ook tot elke prijs te verwittigen. Ze zijn evenmin verplicht de aangehoudene toe te laten zelf een persoon te verwittigen¹⁹.

In dit opzicht stemt het antwoord van de politie overeen met het antwoord dat de wet op het politieambt biedt. Daarenboven blijkt uit de dossiers dat de politieambtenaren toch wel hun best hebben gedaan: voor minderjarigen werden de ouders 'd'office' verwittigd en voor de meeste buitenlanders werd de ambassade of het consulaat gecontacteerd. Voor de anderen werd, in principe, gevraagd een telefoonnummer op te geven alsmede de boodschap die men wou doorgeven en heeft men zijn best gedaan om deze door te geven.

Wij zijn van mening dat er qua modaliteiten moeilijk meer kan worden toegestaan. Men moet er immers voor zorgen dat de orde niet wordt verstoord en men kan van de politie niet verwachten dat ze kost wat kost ‘honderden’ personen in België of daarbuiten gaat verwittigen telkens in het kader van de ordehandhaving wordt overgegaan tot ‘arrestatiegolven’. Toch hebben wij de indruk dat ook wat dit aspect betreft, niet elke politieambtenaar precies weet wat hij mag en niet mag doen en dat men tracht de vraag te ontwijken en zeker niet uit te lokken. Volgens ons zouden volgende maatregelen kunnen worden genomen: (1) de aangehouden persoon ambtshalve mededelen dat er een mogelijkheid bestaat tot verwittiging van een vertrouwenspersoon en de modaliteiten daarvan²⁰; (2) via een richtlijn of minstens als aanbeveling van het Vast Comité P naar de politiediensten als “*good practice*” suggereren dat voor buitenlanders wordt gewerkt via de ambassade of het consulaat; (3) ervoor zorgen dat al degenen die met de bewaking zijn belast de voorschriften terzake kennen; (4) rekening houden met praktische omstandigheden: dit is niet altijd eenvoudig maar het is een kwestie van benadering: men moet zich voorbereiden op elke mogelijkheid.

3.2.3.8. Voedselvoorziening

Net als in andere dossiers die in het verleden werden geanalyseerd, beklagen een aantal klagers zich over het ‘voedsel’ dat ze kregen.

De mogelijkheden qua voedselvoorziening hangen af van de bedragen die het Ministerie van Binnenlandse Zaken ter beschikking stelt. Het is duidelijk dat men tegen de voorziene prijs geen grote maaltijd moet verwachten. In Brussel kregen de aangehouden personen een pakje met twee wafels, twee fruitsapjes (20 cl), een flesje water (33 cl) en een appel. Gezien de gegeven omstandigheden, is dit niet slecht. Men moet er wel voor zorgen dat de mensen, indien ze dit vragen, meer water kunnen krijgen (het geval lijkt zich niet te hebben voorgedaan, dus we weten niet of men dit zou toestaan of niet). Op dit vlak zouden er in principe geen ernstige of bijzondere problemen mogen rijzen en in een ruimer kader kan men ook het jongste verslag van het Vast Comité P over de amigo’s raadplegen.

3.2.3.9. Infrastructuur van het VzCAP – aanhouding

De kritiek op het Verzamelcentrum voor Aangehouden Personen loopt uiteen: in sommige klachten is men niet echt te spreken over de wijze van opvang, in andere klachten beklaagt men zich over de koude maar, noch in het verleden noch naar aanleiding van Beleur, niet over de wijze van optreden van de politieambtenaren zelf. Sommigen vonden het eten maar niks, anderen waren tevreden. De enige constante voor Beleur Brussel is de koude in de lokalen. Dit laatste heeft onze Dienst Enquêtes trouwens *de visu* en *propio sensibus* kunnen vaststellen. Er werden tevens volgende vaststellingen gedaan: (1) op de meeste aanhoudingsfiches werd de omschrijving “burgemeester” vermeld als officier van bestuurlijke politie (OBP) die de opdracht gaf tot aanhouding, wat niet toelaat na te gaan wie concreet het bevel gaf of bevestigde. Er zijn trouwens verscheidene burgemeesters; (2) de inventarisatie van de persoonlijke goederen was niet steeds optimaal en kon aanleiding geven tot verlies van bagage. De politie Brussel gebruikt, in tegenstelling tot de federale eenheden, geen plastic zakken die kunnen afgesloten worden en men laat na deze met tape af te sluiten. Door de hoeveelheid bewaarde goederen lijkt het waarschijnlijk dat zaken kunnen verloren gaan; (3) er was slechts één fax aanwezig, wat leidde tot overbezetting en voor problemen zorgde; (4) op verschillende muren in het VzCAP staat in het groot vermeld dat in het gebouw de wapens niet mogen geladen zijn; een officier van politie Brussel liep wel als enige rond met een geladen wapen; (5) bij controle op 14 december 2001 bleek dat de personeelsleden niet de vereiste kennis hadden van de procedures; volgens hen hadden ze slechts een minimale uitleg gekregen; (6) de temperatuur bleef een probleem. Volgens de aanwezige officier zou er vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken beslist zijn geweest dat er geen verwarming moest komen en (7) het probleem met de zakken voor het opbergen van persoonlijke goederen werd opgelost door in een nabijgelegen grootwarenhuis plastic boodschappen-tassen te halen en te gebruiken.

Aan het 'koudeprobleem' werd ten dele verholpen tijdens de ordedienst zelf. Op termijn echter zou een aantal problemen moeten worden opgelost²¹: (1) de gebruikte lokalen werden onbewoonbaar verklaard; (2) er worden nieuwe lokalen ingericht als VzCAP; (3) de algemene reserve heeft de arrestatiekits geëvalueerd; (4) de federale politie heeft in zijn geconstitueerde Handhaving van de openbare orde-eenheden arrestatiekits die toelaten met zekerheid vast te stellen welke eenheid de aanhoudingen heeft verricht en bijgevolg ook vast te stellen wie de verantwoordelijke officier was.

Hoewel er logischerwijze op het niveau van de algemene reserve dus een oplossing is, is het gebruik van de arrestatiekits van de federale politie voor uitbreiding vatbaar voor alle ordediensten.

Hetzelfde geldt voor het bewaren van afgenomen voorwerpen, het gebruik van kits, enz. Het zou echter nuttig zijn dat de bevoegde overheden in dit verband een richtlijn uitwerken, te meer daar meer ordediensten dan vroeger door de lokale politie worden verricht.

3.2.3.10. Vrijlating in functie van openbaar vervoer

Verscheidene personen beklagen zich over het feit dat ze werden vrijgelaten op een ogenblik dat er geen openbaar vervoer meer was of nog niet was. Daarenboven is een vrijlating in het kwartier De Witte de Haelen nu niet precies ideaal gelegen om zijn weg terug te vinden. Het uur van vrijlating heeft men als dusdanig niet onder controle. De enige richtlijn die moet worden nageleefd is dat de opsluiting niet langer dan 12 uur mag duren. Voor het overige is het de bestuurlijke overheid, de commandant van de ordedienst, die beslist wanneer men de aangehouden personen kan vrijlaten. Aanhoudingen in de loop van de namiddag brengen dus automatisch met zich mee dat de vrijlating midden in de nacht kan gebeuren. Opgemerkt dient te worden dat de verantwoordelijke van het VzCAP van de federale politie uit eigen beweging aangehouden personen heeft vrijgelaten (minderjarigen, buitenlanders, enz.) en dus eigenlijk een beetje tegen de formele orders in, op die manier gehoor gevend aan zijn realiteits- en verantwoordelijkheidszin.

Men kan natuurlijk ook stellen dat sommige betogers wel altijd hun plan zullen trekken en dat dit als het om buitenlanders gaat des te meer geldt aangezien ze wel hun weg vonden naar de betoging. Vaak hebben ze ook telefoonnummers van contactpersonen bij, enz. Anderzijds is het ook een feit dat er mensen worden aangehouden omdat ze nu eenmaal op de verkeerde plaats waren op het verkeerde ogenblik.

Het is duidelijk dat de politie er evenmin belang bij heeft dat vrijgelaten personen blijven rondhangen op de plaats van opsluiting.

Is het teveel gevraagd om personen bij hun vrijlating een rudimentair plannetje te geven van de plaats waar ze zich bevinden, met aanduiding van de dichtstbijzijnde metro-, bus- of treinstations en enkele telefoonnummers van taxibedrijven? Dat zou doenbaar moeten zijn.

3.2.3.11. Aanhouding door infoploegen

Verschillende klachten hadden betrekking op een welbepaald optreden van een politieofficier die, met zijn ploeg in burger, een aantal manifestanten bestuurlijk liet aanhouden. Een en ander verliep qua afhandeling vervolgens niet zo vlot omdat deze ploegen geen aanhoudingsformulieren bij zich hadden en er op de fiches telkens de naam van de officier werd vermeld en niet de naam van de persoon die de aanhouding effectief verrichtte (zoals voorzien en zelfs uitdrukkelijk herhaald in het operatieorder).

Volgens de betrokken agenten en officieren werden ze bekogeld met allerlei projectielen en kwamen de manifestanten op hen toegelopen omdat ze van de andere kant werden teruggedreven door een peloton ordedienst. Tijdens zijn verhoor gaf de officier toe dat hij de dag voordien ook aanhoudingen diende te verrichten, maar dit niet wilde doen omdat hij deel uitmaakte van een infoploeg en niet van een aanhoudingsploeg. Dat hij uiteindelijk dan toch zelf aanhoudingen liet verrichten, zou kunnen worden verklaard door het feit dat hij zelf werd 'aangevallen'. Echt efficiënt is het evenwel niet geweest want op basis van onze 'vaststellingen' is de kans onbestaande dat daar ooit enig gevolg wordt aan gegeven. Het is

zelfs niet duidelijk of degenen die aangehouden werden zaken naar de infodienst hebben gegooid; wel waren het mensen die werden teruggedreven maar op zich wil dit niet zeggen dat men een inbreuk heeft begaan. Daarenboven gebeurden de aanhoudingen blijkbaar uit eigen beweging.

Los van het incident zelf en zonder zich uit te spreken over de eigenlijke opportuniteit van de aanhoudingen, is de algemene conclusie toch wel dat wanneer infoploegen overgaan tot aanhouding, problemen in de verdere afhandeling van de aanhouding verre van uitzondering zijn. Daarenboven voeren deze ploegen, terwijl ze aanhoudingen verrichten, hun informatie-opdracht niet uit. De leden van de Dienst Enquêtes P zullen tijdens hun volgende observatie-opdrachten bijzondere aandacht blijven schenken aan deze kwestie.

Bij andere gelegenheden konden reeds meermaals soortgelijke vaststellingen worden gedaan, in het kader van andere klachten of aangiften, de analyse door de pers van sommige beelden die via televisie werden verspreid. Naar aanleiding van de analyse van de beschikbare gegevens had het Vast Comité P zich al vragen gesteld over het ingezette dispositief, over de interpenetratie van genres (Info/Arres) maar ook over het professionalisme van de optredende partijen en de adequate opleidingen die hen moeten worden geboden. In een nogal recent verleden moest het Vast Comité P ook spectaculaire en zelfs eerder gewelddadige interventies tijdens dit soort opdrachten analyseren. Deze analyses brengen het Vast Comité P ertoe eraan te herinneren dat de hiërarchie en de overheden permanent aandacht moeten besteden aan de voorbereiding van het gebruik van geweld, zeker van "bijzonder" geweld (matrakken, bijzondere technieken, traangas of andere gassen, enz.), niet enkel in de basisopleiding maar ook in de voortgezette en permanente opleidingen. Deze voorbereiding op het gebruik van geweld moet ook mentaal gebeuren en houdt in dat de personen die geweld dienen aan te wenden, eerst vertrouwd raken met het algemene processen van "crisisbeheer", dialoog, deëscalatie, enz. Geweld is en moet de *ultima ratio* blijven. Bovendien menen wij op basis van de analyse van sommige klachten dat het gebrek aan training of ervaring, stress of angst, zelfs het gebrek aan professionalisme een belangrijke rol hebben gespeeld in bepaalde escalatieprocessen bij de incidenten (bij andere gelegenheden dan Beleur).

Bij wijze van besluit en met andere woorden, lijkt het ons toch aanbevelenswaardig de werking van de Info- en Arresploegen te herbekijken en het duidelijk eens te worden over hun respectieve opdrachten, waaraan zowel de hogere niveaus als de verantwoordelijken zich moeten houden. Bij Euro 2000 waren er ook enige problemen met de Infoploegen en bij het recente Beursincident (voetbal), waren eveneens Infoploegen betrokken. Dit was ook het geval bij een recente betoging van jonge moslimsympathisanten. Op zich zouden deze feiten moeten volstaan om over te gaan tot een evaluatie van de situatie, zowel door de hiërarchie als door de verantwoordelijke overheden.

3.2.4. Conclusies

Uit de Beleurobservatie is duidelijk gebleken dat er nog een lange weg moet worden afgelegd op het vlak van ordehandhavingsoperaties, meer bepaald wat de geestestoestand van de individuele politieambtenaar betreft. De problematiek van aangehouden personen blijft actueel (foto's, arrestatiekits, enz.). Tot slot zou moeten worden gestreefd naar een betere consensus en een grotere overeenstemming tussen de inhoud van de operatieorders, de methodes, procédés en tactieken, alsook en misschien vooreerst het taalgebruik.

Er dient aan toegevoegd dat nagenoeg alle hiervoor gedane vastellingen tijdens de Beleurdiensten ondersteund worden door de evaluatie gedaan door de federale politie.

3.3. ORDEDIENSTEN BEHEERD DOOR DE POLITIE ANTWERPEN

In het kader van de handhaving van de openbare orde besloot het Vast Comité P, reeds voor het Euro 2000-voetbalgebeuren, deze materie bijzonder op te volgen. Om deze doelstelling te verwezenlijken, werd in een eerste fase enerzijds de nodige expertise ontwikkeld binnen het

Vast Comité P en zijn Dienst Enquêtes en werd anderzijds de problematiek zo nodig en wanneer mogelijk in reële tijd proactief opgevolgd en niet meer louter reactief. In het licht van deze doelstelling en in het verlengde van het toezichtsonderzoek met betrekking tot de werking van de politie van Antwerpen, werden verschillende tussenkomsten geanalyseerd en werden sommige zelfs in reële tijd gevolgd. Deze tussenkomsten worden hierna kort beschreven.

Bij wijze van tussentijdse conclusie kan het volgende worden gesteld. Belangrijk om zeggen is dat in al deze dossiers het Vast Comité P en zijn Dienst Enquêtes alle mogelijke faciliteiten en medewerking hebben gekregen van de politieverantwoordelijken van de politie Antwerpen. De leden van de Dienst Enquêtes konden zonder enig bezwaar briefings en debriefings bijwonen en kregen alle mogelijke documenten ter beschikking. Wat de uitvoering van de verschillende operaties zelf betreft, dient gesteld dat er twee op objectieve basis als litigieus van aard kunnen worden beschouwd, *in casu* de ordehandhaving op 3 april 2002 en de tussenkomst op het De Coninckplein op 26 juli 2002.

Wat de tussenkomst op 3 april 2002 betreft, dient gesteld dat qua voorbereiding en algemeen concept van uitvoering er, gelet op de korte termijnen en de inlichtingen waarover men beschikte, weinig andere opties mogelijk waren. Weliswaar dienen de *ad hoc* vragen gesteld te worden voor alle voorhanden en misschien ook “niet voorhanden” inlichtingen. Wat de concrete uitvoering van bepaalde tussenkomsten betreft, kan evenwel niet ontkend worden dat zowel op het vlak van individuele uitvoering als van tactische uitvoering en van coördinatie met eenheden van de federale politie een en ander ongetwijfeld technisch had kunnen verlopen. Dit werd trouwens ook toegegeven in een *ad hoc* gesprek daaromtrent met de korpschef en zijn naaste medewerkers. De meeste randaspecten (o.a. de werking van het verzamelcentrum voor aangehouden personen) werden evenwel perfect georganiseerd. Bepaalde vragen dienen nog geverifieerd inzake informatievergaring en verwerking in het algemeen. Deze problematiek maakt het voorwerp uit van de bijzondere aandacht van het Vast Comité van Toezicht op de politiediensten en van een bijzonder toezichtsonderzoek.

Ter gelegenheid van de opvolging van deze en andere ordediensten kon ook worden vastgesteld dat er nogal wat verschillen bestaan tussen hetgeen aangeleerd wordt bij de federale politie en bij de lokale politie inzake inlichtingenwerk en operaties. Aan dit laatste punt wordt echter tegemoet gekomen door de afstemmingsvormingen die ingericht worden door de federale politie en waaraan ook de politie Antwerpen deelneemt, zodat in de toekomst een en ander ongetwijfeld anders zal verlopen. Dat deze aanpak nu reeds vruchten afwerpt, kon trouwens vastgesteld worden tijdens de ordedienst op 29 november 2002 naar aanleiding van de herdenkingsplechtigheid voor de heer Mohammed Achrak, waaruit bleek dat het opgestelde dienstorder technisch anders was opgebouwd dan voorheen en in zekere mate als duidelijker voorkwam.

Wat de tweede litigieuze tussenkomst (actie De Coninckplein op 26 juli 2002) betreft, dient gesteld dat de beslissing om de actie af te breken getuigde van gezond verstand en van een handelen conform de geest en de letter van de geldende wetgeving, o.a. de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt.

Het Vast Comité P neemt zich voor de problematiek van de handhaving van de openbare orde en van de informatievergaring in dit verband verder op te volgen, onder meer in Antwerpen.

3.3.1. Handhaving van de openbare orde – Diverse betogingen georganiseerd door de AEL²²

3.3.1.1. Ordehandhaving op 3 april 2002

Naar aanleiding van de televisiebeelden werden, op initiatief van het Vast Comité P, leden van de Dienst Enquêtes ter plaatse gestuurd teneinde poolshoogte te nemen van de algemene toestand en mogelijks nog een aantal acties op het terrein verder te volgen als waarnemer. Vervolgens werden een aantal gesprekken gevoerd met de verantwoordelijken voor de ordehandhaving van de politie Antwerpen en met de bestuurlijke directeur-coördinator (DirCo).

Tevens werden de videobeelden geanalyseerd en werd een afsluitende bespreking gehouden tussen de voorzitter van het Vast Comité P, het Hoofd van de Dienst Enquêtes en de korpschef van de politie Antwerpen en enkele van zijn rechtstreekse medewerkers.

De politie Antwerpen werd pas op 2 april 2002 op de hoogte gebracht van de betoging. Pas in de late voormiddag van 3 april 2002 kon contact worden gelegd met de verantwoordelijke van de Arabisch-Europese Liga (AEL), die stelde dat het de bedoeling was een statische betoging te houden. Tevens werd gesteld dat een belangrijke groep van de deelnemers zou bestaan uit families met vrouwen en kinderen en dat er een interne ordedienst van 50 man aanwezig zou zijn. De organisatoren schatten het aantal deelnemers op enkele honderden, hooguit 1000 personen. Op basis van deze informatie werd een dispositief uitgebouwd. Men kan zich wel de vraag stellen of men over voldoende inlichtingen beschikte omtrent de mogelijke doeleinden van een dergelijke beweging. De verantwoordelijke kaders werden (mondeling) gebriefd; er was geen (tijd voor een) geschreven order. Vrij snel is gebleken dat de manifestatie een andere wending zou nemen en dat de eigen ordedienst de situatie niet meester was.

Zodra duidelijk werd dat de betoging een ander dan verwacht verloop zou kennen, werd ook een beroep gedaan op versterking van de federale politie (helikopter, sproeiwagen, enz.). Deze versterkingsaanvragen konden in reële tijd gedaan en geleverd worden.

Wegens het gewijzigde karakter van de manifestatie werden de machten verplaatst in functie van de noden en diende er ook offensief opgetreden te worden. Ook de werking van het verzamelcentrum voor aangehouden personen werd nagekeken. Hierbij kon worden vastgesteld dat de geldende regels (gescheiden cellen voor bestuurlijk en gerechtelijk aangehouden personen, verwittiging van de ouders van minderjarigen, enz.) werden nageleefd.

Het ingezette dispositief zou ongetwijfeld hebben volstaan indien de manifestatie het verloop had gekend dat de organisatoren voor ogen hadden. Een en ander is duidelijk anders verlopen, blijkbaar ook tegen de wil van de organisatoren zelf.

Los van de uitvoering van bepaalde tactieken, die ongetwijfeld beter kon, was de aanwending ervan op zich in de gegeven omstandigheden (plaats en tijd) en gezien het dispositief de enige mogelijkheid. Stellen dat men *a priori*, op basis van de inlichtingen (of het gebrek aan inlichtingen) meer middelen van de lokale of de federale politie had moeten voorzien, is een discussie waarop sommigen waarschijnlijk positief en anderen negatief zullen antwoorden. Uitgedrukt in termen van het foutcriterium kan in ieder geval niet worden gezegd dat de gekozen opties niet deze zijn die een normaal voorzichtige en in dezelfde omstandigheden geplaatste politiechef niet zou genomen hebben.

Het vergaren van inlichtingen in het raam van de handhaving van de openbare orde *sensu lato* is een belangrijk punt dat het Vast Comité P ook verder en dieper zal analyseren.

3.3.1.2. Ordehandhaving op 21 april 2002

Leden van de Dienst Enquêtes begaven zich op 21 april 2002 ter plaatse teneinde het verloop van deze ordedienst te kunnen volgen.

De betoging als dusdanig was verboden en door een voldoende groot politiedispositief kon dat verbod ook gehandhaafd worden. Er werden een aantal bestuurlijke aanhoudingen verricht, alle overeenkomstig de geldende wettelijke en reglementaire richtlijnen.

Het dispositief bestond uit lokale politie aangevuld met steunelementen van de federale politie en werd tevens verwezenlijkt in samenwerking met sommige diensten van de federale politie. Het optreden was gebaseerd op een duidelijke en begrijpelijke filosofie.

Er deden zich, voor zover wij hebben kunnen vernemen, geen incidenten voor.

3.3.1.3. Ordehandhaving op 29 september 2002

Leden van de Dienst Enquêtes hebben in het kader van deze manifestatie inlichtingen ingewonnen over de voorbereiding en de uitvoering van de ordedienst. De problematiek van de informatievergaring kon in zekere mate als dusdanig gevolgd en geëvalueerd worden.

Tijdens de briefing werd de nadruk gelegd op discretie en alertheid, maar ook op het belang van communicatie met de manifestanten en op de principes inzake geweldgebruik.

Met de organisatoren werd een reisweg overeengekomen en door hen werd gevraagd om de machten discreet op te stellen, onder meer gelet op de aanwezigheid van een interne ordedienst.

Op het terrein was de opstelling inderdaad discreet en waren er op enkele aanhoudingen na geen zware incidenten waarop de politie had kunnen anticiperen. Het in plaats gestelde dispositief voldeed aan de eisen die daaraan kunnen gesteld worden. De manier van aanhouden en opsluiten was ook conform de regelgeving. De samenwerking tussen de DirCo en de federale politie inzake informatie-inwinning en steunverlening gaf evenmin aanleiding tot enige opmerking.

3.3.1.4. Ordeverstoringen naar aanleiding van de moord op de heer Mohammed Achrak

Zodra het kennis had van de ordeverstoringen, heeft het Vast Comité P de gebeurtenissen op de voet gevolgd. Zo kon worden vastgesteld dat de korpschef en zijn onmiddellijke medewerkers daadwerkelijk de operaties leidden en opvolgden en daarbij blijk gaven van een doordachte aanpak.

Tevens hebben leden van de Dienst Enquêtes de voorbereiding en uitvoering van de ordedienst gevolgd op 29 november 2002. De opdracht tot discrete opstelling en het vermijden van provocerend gedrag (door de opstelling en door individuele gedragingen) werd volgens de gedane vaststelling goed opgevolgd.

Een goed initiatief was het verspreiden – via intranet – van een fiche bestemd voor alle agenten waarin gesteld wordt hoe dient opgetreden te worden bij AEL-acties.

Het Vast Comité P is van mening dat op het optreden van de politie Antwerpen in deze niets is aan te merken.

3.3.2. Problematiek van het De Coninckplein

3.3.2.1. Actie De Coninckplein op 26 juli 2002

In het kader van het handhavingsbeleid rond prostitutie werd een actie gehouden, door de politie Antwerpen in samenwerking met de Dienst Vreemdelingenzaken tegenover twee instellingen.

Vrij snel bleek dat de te controleren personen zich tegen de controle verzetten en dat ook omstanders zich met de controle gingen inlaten. Na een kort incident besloot de leidinggevende officier dan ook de actie stop te zetten.

De beslissing die in deze omstandigheden werd genomen, getuigde van inzicht en een duidelijk afwegen van 'kosten-baten' in termen van geweldsaanwending versus te bereiken doel. Men moet zich hier ook op algemene wijze vragen stellen over het nut van een degelijke informatievergaring.

3.3.2.2. Actie De Coninckplein op 31 augustus 2002

Een gelijkaardige actie werd gehouden op 31 augustus 2002, weliswaar met verhoogde inzet van politiemiddelen.

Leden van de Dienst Enquêtes woonden de voorbereiding van de actie en de actie zelf bij. Tijdens deze briefing was ook de kabinetschef van de minister van Binnenlandse Zaken aanwezig, evenals een vertegenwoordiger van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding. Qua dispositief werd gewerkt met twee perimeters, wat toeliet eventuele incidenten beter te beheersen. Na opsluiting werden de personen teruggebracht naar de plaats van controle wegens het niet meer voorhanden zijn van openbaar vervoer.

Het ging ons inziens om een goed voorbereide actie met oog voor een professionele nazorg en met permanent contact met een vertegenwoordiger van het Afrikaans Overlegplatform.

Noten

- ¹ Zie ook Activiteitenverslag 2001 van het Vast Comité van Toezicht op de politiediensten, Parl. St., Kamer, 2001-2002, nr. 2041/002, Deel I, p. 50-52.
- ² Uit bepaalde reacties van mensen op het terrein blijkt dat sommigen “betogen” nog altijd als iets negatief aanzien, enkelen vroegen zich trouwens tijdens een briefing af waarom men de organisatoren niet gewoonweg van bij het begin van de (toegelaten!) betoging administratief aanhield omdat de ordeverstoring toch wel manifest was. Een dergelijke ingesteldheid kan ook afgeleid worden uit de houding op het terrein van sommigen: (1) ongeschoren agenten met zonnebril met spiegelglazen en flink kauwgom kauwend; (2) een politieman roept een klein groepje voorbijgaande manifestanten toe “*Tot seffens, dan zal ik eens op uw bakkes slagen*”, enz. (zaterdag 15 december 2001. De betrokken agent werd door een lid van de Dienst Enquêtes P terechtgewezen.).
- ³ Nr. VIII/E/OOP/01.
- ⁴ Zolang de zone niet was gevormd.
- ⁵ De Buitengewone raad van Staats- en regeringshoofden die op 21 september 2001 in Brussel werd gehouden omwille van *“le caractère exceptionnel de cet événement, l’urgence qu’il y a à arrêter un dispositif de grande envergure, l’ampleur des moyens policiers à mettre en oeuvre à un niveau supra local (en ce compris l’escorte des personnalités jusqu’au lieu du sommet), les moyens techniques d’appui auxquels il devra être fait appel (hélicoptère notamment), les contacts permanents à avoir dès à présent avec les autorités et services étrangers, la coïncidence de cet événement avec le déroulement du sommet ECOFIN à Liège et les interactions possibles qui en découlent pour le maintien de l’ordre sont autant d’arguments qui plaident pour confier la direction et la coordination opérationnelles du service d’ordre au directeur coordonnateur de Bruxelles”*. Maar *“C’est tout particulièrement le contexte international actuel et le caractère à la fois inopiné et exceptionnel de l’événement qui m’ont conduit à préférer cette solution. Elle doit donc elle-même être considérée comme exceptionnelle”*.
Hieruit dient dus afgeleid te worden dat de ordedienst die zich in een zone situeert (en dus in principe de verantwoordelijkheid is van de lokale chef) om reden van dringendheid toch aan de DirCo wordt toevertrouwd. Blijkbaar is het “element” escorte en de inzet van luchtsteun ook van belang om het supralokaal karakter aan te duiden. Maar bij alle ordediensten tijdens het voorzitterschap waren er escortes of speelden bepaalde activiteiten zich af in een andere zone (voorafgaande vergaderingen, diners, enz.). Dit doet toch bepaalde ernstige vragen rijzen naar de coherentie toe.
- ⁶ A1/A2/DGSAT/FK/sr/190901.
- ⁷ Ordedienst van 21 september 2001.
- ⁸ “(...) de DirCo van Brussel zal zich houden aan de regels voor de toekenning van verantwoordelijkheden inzake bestuurlijke politie. In casu wordt er helemaal geen inbreuk gemaakt op de bevoegdheden van de burgemeester, die verantwoordelijk is inzake bestuurlijke politie op het grondgebied van zijn gemeente en bijgevolg de functionele autoriteit uitoefent op de DirCo. Deze laatste zal zich dus houden aan de instructies die de burgemeester hem zal geven inzake openbare veiligheid en rust op de openbare weg. Bovendien zal hij zich, gezien het duidelijk supralokaal karakter van het evenement, ook richten naar de instructies van de minister van Binnenlandse Zaken betreffende de veiligheid van prominenten of internationale instellingen en de werking ervan. Gedurende de uitvoering van het dienstorder, zal de DirCo permanent contact houden met de betrokken burgemeesters en, via de directeur-generaal van bestuurlijke politie, met de minister van Binnenlandse Zaken.
- ⁹ “de verantwoordelijkheid van de ordehandhaving toevertrouwen naar aanleiding van deze manifestatie op basis van een klein dispositief dat, in deze fase, geen ruime veiligheidsmeter inhoudt” – brief van 20 augustus 2001.
- ¹⁰ Wij hebben deze post nog niet bezocht.
- ¹¹ Warny.
- ¹² Van deze ‘incidenten’ werden door de betrokken leden verslagen *ad hoc* opgesteld.
- ¹³ BOURDOUX, Gil. L., e.a., o.c. p. 263 e.v.
- ¹⁴ Zie corpus jaarverslag 2002 punt 3.2 Vrijheidsberovingen, fouilleringen en beheer van (tijdelijk) ingehouden of in beslag genomen bezittingen of goederen.

-
- ¹⁵ BOURDOUX, Gil. L., e.a., o.c. p. 264-266.
- ¹⁶ Vooral Engelsen waren daarin geïnteresseerd omdat het bij hen de politie zelf is die vervolgingen instelt.
- ¹⁷ Ref.: CSD Bxl Adm-011- Doss EX/2002/002 dd 31 januari 2002.
- ¹⁸ BOURDOUX, Gil. L., e.a., o.c. p. 306-309.
- ¹⁹ BOURDOUX, Gil. L., DE RAEDT, E., DE MESAËKER, M. et LINERS, A., *La loi sur la fonction de police, Le manuel de la police*, Brussel, Politeia, 2002, p. 289-290. BOURDOUX, Gil. L., e.a., *De wet op het politieambt. Handboek van de politiefunctie*, Brussel, Politeia, 1997, p. 251.
- ²⁰ Dit kan ook in het ‘foldertje’ – zie supra.
- ²¹ Cf. nota nr. DAO/249/M/tm van 25 maart 2002.
- ²² Dossiers nr. 12765/2002 en 29824/2002.